

LEXIKAI GERMANIZMUSOK RUSZIN NÉPNYELVŰ KIADVÁNYOKBAN

Abonyi Andrea Tímea

A nyelvtudomány egyik legfontosabb és egyben legeredményesebb kutatási területe a szókincs eredetének vizsgálata. A szókincs a nyelv legdinamikusabban változó része, mely egy nép történelmének, illetve művelődéstörténetének köszönhetően, valamint eredetbeli szerkezetét tekintve igen sokrétű lehet. Egy nyelv szókincsének gyarapításában nagy szerepük van az idegen nyelvi hatásoknak, melyek az egyes nyelvek történetében különböző korokban és különböző módon jelentkezhetnek.

Lexikális kölcsönzések, a jövevényszavak átvétele leggyakrabban egy új kultúra, új ismeretek, tárgyak, fogalmak átvételével függ össze, s a szókölcönzések többnyire hang- és alakváltozásokkal is együttjárnak. Ezeket a változásokat gyakran a nyelvek közötti hangtani, illetve alaktani különbségek követelik meg. A jövevényszavak az ún. adaptációs (honosító) képzők segítségével illeszkednek be az átvevő nyelv grammatikai rendszerébe, melyeknél az átadó nyelv sokszor nem állapítható meg biztosan, csak a nyelvcsalád, ha egy szó több rokon nyelvben is előfordul. A jövevényszavak gyakran több nyelven keresztül, vagyis több nyelv közvetítésével kerülnek be egy nyelvbe, viszont átadó nyelvként mindig a közvetlen forrást nevezük meg; a végső forrás felderítése nem is mindig volna lehetséges. Idegen hatásra bármilyen eredetű szóhoz kapcsolódhatnak új jelentések. Például a korai német jövevényszavaknak eredeti, vagyis az átvételkor már megvolt jelentéseik mellé lépett új jelentések túlnyomórészt egy adott nyelven belül lezajlott szemantikai változások eredményeként értékelhetők.

A ruszinok nyelvi kérdése mindig szorosan összefonódott a nemzeti identitás problémájával. A ruszin nyelv(ek)et mind a kelet, mind a nyugat felől érkező hatások, ezen kívül számos, az ógyházi szláv liturgikus nyelvből származó kifejezés különbözteti meg a többi keleti szláv nyelvtől. A ruszin évszázadokon keresztül csak dialektusokban létezett, irodalmi változata nem volt. Azonban a nyelvjárások effajta keveréke körül minden időben léteztek különféle irodalmi nyelvek, melyek hosszú időre visszanyúló tradícióval és nagy tekintéllyel rendelkeztek. Mivel e nyelvjárásokon beszé-

lők határterületen élnek, szókincsükre mindig erős hatással volt a lengyel, a szlovák és a magyar. Így például az Eperjes környéki ruszin lexika nagy része megegyezik a keleti szlovák dialektusok szókincsével; a lemke-ruszin a lengyel nyelvjárásokkal mutat hasonlóságot; a kárpátaljai ruszinban sok az ukrán dialektusokból átvett elem; a bács-szerémi ruszin a szerb és horvát nyelvjárásokhoz áll közel. Ezek az irodalmi nyelvek természetesen nagymértékben befolyásolták az idegen eredetű elemek meghonosodását, illetve beilleszkedését a ruszinba.

PhD-dolgozatomnak (*Lexikai germanizmusok vizsgálata ruszin népnyelvű kiadványokban*) legfőbb célja az, hogy bemutassam a ruszin népnyelvű művekben megtalálható leggyakoribb német jövevényszavakat. Erre a témakörre még Udvari István (1950–2005) professzor, a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszékének egykori vezetője hívta fel a figyelmet, s ezzel egy hosszabb távú kutatási célt is kitűzött elém. Dolgozatomban ruszin népnyelvű kiadványokban, többnyire ma is élő ruszin írók, költők versesköteteiben, elbeszélő műveiben, továbbá különböző szótárak szócikkeiben fellelhető germanizmusokat vizsgáltam meg. A legtöbb német jövevényszót a szlovákiai, kárpátaljai és a bács-szerémi ruszinban találtam, kevesebbet a máramarosiban és a lemke-ruszinban. A leggyakoribb közös német jövevényszavaknak számítanak: *борбіль/бурбіль, ватон, вага, вандровати, гандиль/гендель, татар, тешефт, твавт/твалт, трайцарь/трицарь, дах, куфер/куфир, лайбик, луфт, мвашинтвер/машінтвер, мелдовати, плац, фарба, ферталь/фірталь, фест, фірганок/фіргант(а), флек, цолишок, шіф(а), штанта/штантля, штимпиль/штемпель, штримфля/штрімфлі, шустер, шацовати.*

A dolgozatban, összesen 201 szócikkben főleg azokat a német jövevényszavakat közlöm, amelyek a leggyakrabban fordulnak elő a ruszinok körében, de számuk ennél jóval több. A szócikkek között közvetlen, illetve közvetett módon átkerült jövevényszavak egyaránt megtalálhatók. Az összegyűjtött német jövevényszavakat ábécé-sorrendben szócikkekbe szedtem. A lexikai germanizmusok különböző alakokban való előfordulása miatt a címszót a szócikkek elején néhány esetben többféle változatban is szerepeltettem. Ezután a példamondatok következnek, melyek nagy mennyisége miatt csak néhányat idéztem. A példamondatok után zárójelben csak abban az esetben írtam évszámot, ha egy szerzőnek több művét is felhasználtam. Egyes szócikkekben a példamondatok után a címszó néhány származéksza-

vát is feltüntettem. A hivatkozásoknál és a példamondatoknál igyekeztem a kronológiai sorrendet betartani.

A szócikkek három típusát különböztettem meg.

Az első típusnál a címszót a ruszin művekből vett illusztráló mondatok követik, ahol azt dőlt betűvel jelöltem. Ezután, ha voltak, feltüntettem néhány származékszót is, majd az adott címszó különböző nyelvi megfelelőit, ahol az megtalálható: először a ruszin nyelvi alakokat, majd néhány szláv nyelvi megfelelőjét, s végül, ha megvan a magyarban is, a magyar irodalmi, illetve nyelvjárási alako(ka)t. Végül a szócikket a címszóra vonatkozó etimológiai és szótörténeti magyarázatok, továbbá hazai, illetve külföldi nyelvészeti irodalmakra való hivatkozások zárják.

A szócikkek második típusánál a címszót a német nyelvi alak követi, majd a magyar nyelvi jelentés. Ezután következnek a ruszin nyelvű példamondatok, majd a nyelvészeti hivatkozások.

A szócikkek harmadik típusát többnyire Bevka Emlékszótárában (Bevka 2004) fellelhető germanizmusok alkotják, melyek példamondat nélküliek. Ennek az az oka, hogy az eddig általam feldolgozott ruszin nyelvű művek közül egyikben sem találtam ezekhez illusztráló mondatot. Viszont mivel ezek is határozottan német eredetű jövevényszavak, szerepeltetni kívántam a többi szócikk között.

Az adaptációs képző nélkül átvett szókölcsonzések közül néhány szócikk:

анцуг/анцук < ném. *Anzug* 'öltöny, öltözet': Дав собі пошити *анцук* из матрияла вклітку (Чорі 2001–2006: I, 16); На нѹм быв новий, по-модерному изшитый *анцук* (Чорі 2001–2006: II, 274); Явився нарядный, як на якоесь сято, – у чорному *анцукови*, білѹв сорочці и машликом на шийи (Чорі 2001–2006: III, 205); Та ked' zbalamučenj Kocur v takim *ancugi* z Ameryk̄ s'a ne vernuv, v jakych vj idete do n'oj... (Petrovaj 1993: 46); ..., кидь город из них не справит топанкы и чїжмы, *анцугы* и кабаты? (Керса 2001: 53); – Вже ем позерав по склепах по чорных *анцугах*, бо ніч такой дома не мав, – ... (Мальцовська 1998: 127); Митер сшив вінчальный *анцук*, пирстїнь щи глядає (Чорі 2002: 44); Доку-м обмацовав шпайз, та якогось липкачого фраса-м перевернув собі просто на *анцуг!* – ... (Керча 1997: 9);

Ezt a szót képző nélkül vette át a ruszin különböző végződésekkkel (*г, к*), feltehetően nyelvjárásokból: lemko-rusz. *аницуг* (Слимак 1983: 604); bács-szerémi rusz. *аницуг* (Сопка 1976: 26); k-szlk. rusz. *аницуг*; mn. *аницуговый* (РЛ: 12); *аницуг* (Керча 2007: I, 53); kárp. ukr. nyvj. *аницуг(к)* (Гоца 2000: 60; Гвоздяк 2002: 237); le. ukr. nyvj. *аницук* (Лесів 1997: 414); k-szlk. *ancug, ancuzěk* (Halaga 2002: I, 117); m. nyvj. *ancúg, áncug* (ÚMTSz: I, 220); kárp. m. nyvj. *ancúg* (Дерке 2004: 31, 33); vö. ÉKSz: 42; Abonyi 2001: 7, 2003: 18, 2007: 376.

векер < ném. *Wecker* ‘ébredtőóra’: A szó képző nélküli ném. jövevényt a ruszinban; máramarosi rusz. *векер* (Бевка 2004: 40); *векер* (Керча 2007: I, 116); k-szlk. *veker, vekerěcka, vekerka* (Halaga 2002: II, 1110). A m. szó jelentése: 1) melléknévként: ‘keltő, ébredtő <óra>’ (1900); 2) főnévként: ‘zsebóra’ (1900); ‘ébredtőóra’ (1910). A TESz szerint ausztr. ném. eredetű; vö. ausztr. ném. *Wecker* ‘ébredtőóra’, ném. *wekker* ‘ua’; vö. még ir. ném. *Wecker* ‘ébredtőóra; elektromos csengő’. A m. szó *b*-s alakváltozata a ném. *w* nyelvjárási hanghelyettesítésével keletkezett; vö. még m. *békni* ‘vekni’, *bjěsli* ‘virslí’. Eredeti jelentése a főnévi ‘ébredtőóra, zsebóra’ jelentése ennek tréfás, részben pejoratív átviteleként keletkezett. A melléknévi *vekker-óra* jelentés magyarázó összetétel alapján érthető (TESz: III, 1108); vö. ÉKSz: 1480; ESz: 905; P. Kovács 1988; Gerstner 1998: 38; Abonyi 2006: 420, 2008: 187.

келнер < ném. *Kellner* ‘pincér’: ..., на столах вазочки из полотняными цвітами, лустры, келнера, што помагав панови зняти кабат, ... (Олбрахт 2001: 69); – *Келнер!* У моюм гуляши здохлый бумбак! (Керча 1997: 26); І пішла мати його у кавейгаз, і просить у кильнера обід на двое челяди за двасто срібних (Гнатюк 2001: 224); То повідай еден на кавейгазі кильнир, що давав панум їсти й пити, краљовичови: ... (Уо.: 259); Його брат Иван був кельнером у пивнушці (Чорі 2001–2006: III, 20); Не встигли зайти в бар, як до них нараз пудыйшла кельнерка, обы обслужити (Уо.);

A *келнер* képző nélkül átvett szókölcsonzés; k-szlk. rusz. *келнер* (РЛ: 104); *келнер* (Керча 2007: I, 407); az ukr. *кельнер* ném. jövevényt; az alném. *Kellner*, ófném. *kělnari* a k.lat. *cellenārius* szóból ered, mely a lat. *cellārium* (‘kamra, éléskamra, pince’) alakra megy vissza; ez pedig a *cella* (‘szobács-

ka, kamrácška’) szóból származik (ЕСУМ: II, 422); szlk. *kelner* (Newerkla 2004: 59, 452; Majtán 1991–2008: II, 43); m. nyvj. *kellner, këller, këllër, kelner, këlnër, këllnër, këlnyër, kernyel* (ÚMTSz: III, 180); vö. Abonyi 2003: 19.

крах < ném. *Krach* ‘gazdasági összeomlás’: *Крах* Совітського Союзу є *крахом* марксизма-ленінізма (Чорі 2001–2006: III, 59);

A címszó képző nélkül ment át a ruszinba; *крах* (Керча 2007: I, 444); k-szlk. rusz. *крах* (ПЛ: 114); az ukr. *крах* ném. jövevényszó: a ném. *Krach* (‘durranás, dőrej, recsegés, dörgés; csapkodás, ropogás, kattogás, nyikorogás’) a *krachen* (ófném. *krahhōn*) (‘nyikorog, csikorog, recseg, ropog, pattog’) igéből származik, amely a holl. *kraken* igével rokon (ЕСУМ: III, 79); szlk. *krach* (Newerkla 2004: 456); k-szlk. *krach* (Halaga 2002: I, 361). A m. *krach* (1869) (‘gazdasági összeomlás’) ném. jövevényszó; vö. ném. *Krach* ‘robaj, lárma; gazdasági összeomlás; veszekedés; civakodás’. Elsőként ‘viszály, veszekedés; szidás’ jelentésben adatható, ma a közgazdaságtanban ‘gazdasági válság’ (1874–1876), a bizalmas társalgási nyelvben pedig ‘váratlan csapás, baj’ (1875) jelentésben használatos (ESz: 451); m. nyvj. *krach, krakk* (ÚMTSz: III, 590); vö. ÉKSz: 794; Bálint 1970; Gerstner 1998: 43.

куншефт < ném. *Kundschaft* ‘vevő, ügyfél’: Бовташ Мошка нигда не кривдив своїх постоянних *куншефтів* (Чорі 2001–2006: III, 70); Вүн був неугодным для нього *куншефтом* (Уо.: 270); mn-i származék: *куншефтський* (Уо.: 70);

A *куншефт* honosító képző nélkül, de némi fonetikai változtatással ment át a ruszinba; lemkó-rusz. *куншафт* (Слимак 1983: 607); szlk. *kundšaft* (Majtán 1991–2008: II, 161), *kunčaft, kundšaft, kundšoft* (Newerkla 2004: 377, 408, 458); k-szlk. *kunšaft* (Halaga 2002: I, 375). A m. *kuncsaft* a TESz alapján ném. eredetű szó, jelentése: ‘bizonyítvány’ (1753); ‘vevő, rendelő, üzletfél’ (1798); vö. ném. *Kundschaft* ‘vevők, ügyfelek összessége; ismeret, tudomás, hír, hírszerzés; tanú, tanúság, bizonyítvány; < a bizalmas szóhasználatban: > (női) vevő, ügyfél’. A németből való a cseh *kunčaft, kunčoft, kunšaft, kunšoft*, szlk. *kunčaft* (‘vevő, megrendelő’) is. A magyarba a hazai városi német iparos-kereskedő polgárság nyelvéből, esetleg a bécsi németből is átkerülhetett. A szó második, ‘vevő, rendelő, üzletfél’ jelentésében a

nyelvjárásokba is behatolt (TESz: II, 668); m. nyvj. *kuncsakt, kursaft* (ÚMTSz: III, 631); vö. ÉKSz: 800; Giesswein 1901; Gombkötő 1908; Balassa 1940: I, 461; Bálint 1970; P. Kovács 1988; Mollay 1989: 250.

ландшафт < ném. *Landschaft* ‘táj, tájék; tájkép’: На його картинах часто быв намальований ландшафт околиці його рудного села (Чорі 2001–2006: III, 78); Перед ним удкрівався ландшафт високих Карпатських гюр (Уо.); mn-i származék: ландшафтный (Уо.);

A címszót v. az orosz v. az ukrán közvetíthette, mely az átvevő nyelvekben megmaradt eredeti alakjában; k-szlk. rusz. ландшафт; ландшафтный (РЛ: 118); az ukr. ландшафт ném. jövevényszó; az alném. *Landschaft* (‘terep; vidék, táj’) a *Land* ill. az ófném. *lant(d)* (‘föld; ország; talaj, föld, síkság’) szuffixumos alakja (ЕСУМ: III, 190); or. ландшафт, ленишафт (Фасмер 1986–1987: II, 457); a m. *lands[ch]aft* (1682) jelentése: ‘vidék; egy vidék lakói; karok és rendek’ (Horváth 1978: 127).

рапорт/репорт < ném. *Rapport* ‘jelentés, kihallgatás; vonatkozás, kapcsolat’: – A címszónak kétféle, képző nélküli alakváltozata honosodott meg az átvevő nyelvekben; lemkó-rusz. рапорт (Слимак 1983: 607); k-szlk. rusz. рапорт (РЛ: 273); рапортъ ‘rapport, jelentés’ (Ссопей 1883: 339); рапорт, репорт (Керча 2007: I, 256, 265); az or. рапорт (1740) a le. *raport* révén került a nyelvbe, a régies *penopt* az ang. *report* átvétele; mindkettő forrása a fr. *rapport* (Фасмер 1986–1987: III, 443); or. рапортъ (Преображенский 1959: II, 903); szlk. *raport* (Newerkla 2004: 487), *report* (Majtán 1991–2008: V, 51); k-szlk. *raport* (Halaga 2002: II, 840). A m. *raport* (1722) (‘jelentéstétel, kihallgatás’) fr. jövevényszó, mely a németből is nyelvünkbe került; vö. fr. *rapport* ‘beszámoló, jelentés, tudósítás, katonai jelentéstétel; összefüggés, kapcsolat, vonatkozás’; vö. még ném. *Rapport* ‘ua’. A fr. szó a fr. *rapporter* ‘visszahoz; beszámol, jelentést ad, vmire vonatkoztat’ igére vezethető vissza. Nyelvünkbe a katonai, ill. a hivatalos nyelv szavaként került. Régies szó, a köznyelvben leginkább a *valakit raportra rendel* szó szerkezetben használatos (ESz: 682); m. nyvj. *rapport, report, репорт* (ÚMTSz: IV, 673); vö. ÉKSz: 1147; Simonyi 1920; Verő 1921; Balassa 1940: II, 164.

регімент < ném. *Regiment* ‘hadsereg, ezred’: ..., А як піду к своему *регіменту*, Ей, двор пуцовац ним буду (Гиряк 1993: 186); ..., Й *регіменты*

на кырваву битку Онъ за половицькі віх гатары (Петровцій 1999: 56); Дав три *регіменти* катун облечи у трояку удіщину: єден *регімент* катун – сама біла удіщина і коні білі, ушитко біле; другий *регімент* – сама черлена удіщина і коні черлені, єнним словом, ушитко черлене; третій *регімент* – сама чорна удіщина, така, як жук (Гнатюк 2001: 40);

Az adatok alapján a *регімент* szó beilleszkedését a szlovák és a magyar segíthették elő; lemkó-rusz. *регімент* (Слимак 1983: 607); k-szlk. rusz. *peri-ment* (РЛ: 274); *регімент* (Керча 2007: II, 260); kárp. ukr. nyvj. *регімент* (Гвоздяк 2002: 237); or. *регімент* (Фасмер 1986–1987: III, 457); szlk. *regiment* (Majtán 1991–2008: V, 37); k-szlk. *regeмент* (Halaga 2002: II, 843). A TESz szerint a *regiment* jelentése: ‘ezred’ (1644); ‘közigazgatási kerület’ (1804); ‘sereg, sokaság’ (1860); ‘(apró) kockatészta’ (1867); ném. eredetű szó; vö. ném. *Regiment, Regement* ‘hadsereg egysége, ezred; vezetés, kormányzás, igazgatás’ (< lat. *regere* ‘vezet, igazgat, kormányoz’), k.lat. *regimentum* változatának átvétele. A ‘hadsereg egysége, ezred’ jelentés a németben fejlődött az eredeti ‘vezetés, uralkodás’ jelentésből. A lat. *regimentum* az újlatin nyelvekben folyamatosan élt tovább; más nyelvekbe részint közvetlen átvétel útján, részint – főként német – közvetítéssel jutott: ang. *regiment*, fr. *regiment*, ol. *reggimento*, or. *регімент* ‘ezred; sereg; uralom’; a katonai nyelvi ‘ezred’ jelentés elsősorban a németből terjedt el. A magyar szó 1–3. jelentése a németből való. A 4. a 3.-ból magyarázható külső hasonlóságon alapuló névátvitellel, a ‘sokaság, sok egyforma egyed’ képzete alapján. A bizalmas társalgási nyelv szava (TESz: III, 363); m. nyvj. *regemənt* ‘igen keményre gyúrt tésztából vagdalt apró kockák’ (MTSz: 1831), *rege-menc*, *regement* (ÚMTSz: IV, 692); vö. ÉKSz: 1153; ESz: 687; Czuczor–Fogarasi 1862–1874; Ballagi 1866–1873: II, 466; Simonyi 1920; Balassa 1940: II, 168; P. Kovács 1988.

регрут/рекрут < ném. *Rekrut* ‘újonc katona’: ..., А ці на жаль, ці на велькый зармуток, Чкода, Боже, тых пыхонських *регротов* (Гиряк 1993: 16); Тужливо зорилося матери за сыном, котрого удвозили в *рекруты* (Чорі 2001–2006: II, 222);

A címszó kétféle alakban is meghonosodott az átvevő nyelvekben; a g-s alak valószínűleg a szlovákból v. a magyarból kerülhetett be. A bács-szerémi és a máramarosi ruszin kivételével mindegyikben megvan; lemkó-rusz.

рекрут (Слимак 1983: 607); k-szlk. rusz. *рекрут*; *рекрутський* (РЛ: 274); *рекруть* ‘újonc’ (Сороев 1883: 342); *рекрут*, *рекрут* (Керча 2007: II, 261, 263); ukr. *рекрут*, *рекрутка* (Гринченко 1907–1909: IV, 11); or. *рекрут* (1701), népies *некрут* (Фасмер 1986–1987: III, 465), *рекруть* (Преображенский 1959: II, 915); szlk. *regrút*, *rekrút* (Newerkla 2004: 487; Majtán 1991–2008: V, 39). A m. *regruta* (1704) ‘újonc katona’ a TESz szerint ném. eredetű; vö. korai úfném. *rekrute*, ném. *Rekrut* ‘újonc katona’. Végső forrása az ófr. *recrute* ‘sarjadék (erdő); utánpótlás’. Ez a fr. *recrû* (‘új hajtás’), *recrue* (‘újonc(sorozás), rekruta’) (< fr. *recroître* (‘újra nő, tovább nő’) előzményének változata. Megfelelő szó más nyelvből is kimutatható; vö. ang. *recruit*; ol. *rècluta*; cseh *rekrut*; or. *рекрут* ‘újonc, rekruta’. A m. alakváltozatok közül a *rekruta* *a*-ja a régebbi ném. szóvégi *ə*-nek felelhet meg; vö. *cérna*, *pélда* stb... A korai *l*-ező alakok (pl. *rékluta*) esetleg az olaszból való; az újabb *régluta*-félékben *r – r > r – l* elhasonulás történhetett (TESz: III, 366); m. nyvj. *rèkruta – règuta*, *reguta*, *réguta*, *régúta*, *rekuta* (MTSz: 1838), *regruta*, *legruta*, *regguta*, *regluta*, *régluta*, *règruta*, *règruta*, *rekluta*, *rekruta* (ÚMTSz: IV, 695–696); vö. ÉKSz: 1154; ESz: 687; SzófSz: 254; Czuczor–Fogarasi 1862–1874; Ballagi 1866–1873: II, 468; Simonyi 1920; Balassa 1940: II, 168; P. Kovács 1988.

рингішпіль < ném. *Ringelspiel* ‘körhinta, forgó’: Вертівся, ги *рингішпіль* (Чорі 2001–2006: I, 71); Коло *рингішпіля* глотилася дітня (Uo.: 226);

A címszóra csak a kárpátaljai ruszinban találtam adatot, mely ebben a formájában feltehetőleg a szlovákból v. a magyarból került át; kárp. rusz. *рингішпіль* (Керча 2007: II, 269); kárp. ukr. nyvj. *рінгли* (Гоца 2000: 61); szlk. *ringel*, *ringle* (Newerkla 2004: 410), *ringalka* (Majtán 1991–2008: V, 67); k-szlk. *ringelšpil/ringšpil* (Halaga 2002: II, 849). A m. *ringlispíl* (1845) (‘körhinta’) baj.-osztr. jövevényszó; vö. baj.-osztr. *ringelspiel*, bécsi ném. *rin’lg’-spüll*, ném. *Ringelspiel* ‘körhinta’. A ném. szó a ném. *Ringel* ‘kis karika’ és a *Spiel* ‘játék’ főnevek összetétele. Eredetileg olyan lovasjáték elnevezése volt, amelyben a kör alakú pályán futó lovasok egy felfüggesztett karikán dárdát hajítottak keresztül. A bizalmas nyelvhasználat szava (ESz: 699); m. nyvj. *ringšpír*, *ringispi*, *ringispil*, *ringispir*, *ringispül*, *ringlispir* (ÚMTSz: IV, 742); vö. ÉKSz: 1171; Balassa 1940: II, 178; P. Kovács 1988.

A honosító képzővel ellátott német jövevényszavak száma jóval több. Ezek közül következzen most néhány szócikk!

1. Főnevek

атака < ném. *Attacke* ‘roham, támadás’: *Атака* почалася зрана, щи до схода сонця (Чорі 2001–2006: I, 13); Їм не раз наказовали, не чекавучи артилерійської пудготовки, йти в атаку (Чорі 2001–2006: III, 179); Та як von s’a odvažyt’ na атаке! (Petrovaj 1993: 213);

A címszó *-a* adaptációs suffixummal került a ruszinba, s ezáltal a nőnemű főnevek ragozási paradigmájába illeszkedett be; k-szlk. rusz. *атака* (ПЛ: 14); *атака* ‘roham, támadás’ (Csopey 1883: 5); *атака* (Керча 2007: I, 58); ukr. *атакувати*, régi *атакованье*, *аттакованье* (‘támadás, roham’) (XVIII. sz.); *аттаковати* (‘megtámadni, megszerezni’) (XVIII. sz.). Az ukr. *атака* az orosz vagy a lengyel közvetítésével a németből került be a nyelvbe; a ném. *Attacke* a fr. *attaque* szóból származik, mely az *attaquer* (‘megtámadni’) igealakra vezethető vissza (ЕСУМ: I, 95); még ukr. *атака* (Грінченко 1907–1909: I, 11); or. *атака* (Фасмер 1986–1987: I, 95). A m. *атак* jelentése: ‘viadal; roham’ (1787); ‘kelés’ (1838 k.); a m. *атакіроз* jelentése: ‘támad’ (1707/1880); ‘vitatkozik; veszekedik’ (1787); ‘hadonász’ (1950). A TESz szerint ném. eredetű szócsaládba tartoznak; vö. ausztr. ném. *Attack* ‘roham, támadás’; ir. ném. *Attacke* ‘ua’; *attaquieren* ‘megrohan, rohamoz’. Végző forrása az ol. *attaccare* ‘hozzáerősít; megtámad, megrohan’, amely a francián keresztül (fr. *attaquer* ‘megtámad, ráront’; *attaque* ‘támadás, roham’) számos nyelvbe átkerült; vö.: ang. *attack*; svéd *attack*; rom. *atac*; le. *atak*; or. *атака* ‘roham, támadás’. Az *атака* változat latinositással magyarázható. Az *атак* és az *атакіроз* *h* kezdetű alakváltozata, valamint az *атакіроз* 3. jelentése a ‘had, hadonászik’ hatására keletkezhetett (TESz: I, 196); m. nyvj. *hatak*, *atak* (ЎМТШ: II, 876); vö. ÉKSz: 73; Bárczi 1963: 270; Horváth 1978: 38; P. Kovács 1988; Mollay 1989: 244; Gerstner 1998: 10; Abonyi 2001: 7.

вага < ném. *Waage* ‘mérleg, mérő, mázsáló’: Дали на ню зробити у еден метер ваги желізні кантари, а в еден метер сідло (Гнатюк 2001: 240);

A címszó *-a* adaptációs suffixummal ellátott nőnemű fn. lett a ruszinban; bács-szerémi rusz. *вага* (Горбач 1969: 321); k-szlk. rusz. *вага*; *ваговый*

(ПЛ: 24); *vaga* ‘mérő eszköz, mérleg; súly’ (Csopey 1883: 24); *vaga* (Керча 2007: I, 106); ukr. *vaga* (ЕСУМ: I, 317; ССУМ: I, 150; Грінченко 1907–1909: I, 120); az or. *vaga* az ófném. *wâga*, úfném. *Wage* átvétele, mely a keleti szlávokhoz nagy valószínűséggel le. (*waga*) közvetítéssel jutott el (Преображенский 1959: I, 99; Фасмер 1986–1987: I, 263); szlk. *váha*, *váhu* (Newerkla 2004: 144); k-szlk. *vaha* (Halaga 2002: II, 1097).

ларма < ném. *Lärm* ‘lárma, riadó’: Айбо одну нуч перед корчмов велика ларма, кось бухат на двирі (Олбрахт 2001: 15); Зняли таку ларму, ош усі сусіды позбігалися (Чорі 2001–2006: III, 79); származékok: *лармовання* (Уо.); *лармовати(ся)* (Уо.); Она побігла до сусід і вчинила велику ларму: тамтому, першу оббрехала; ти, каже, необипранка (Гнатюк 2001: 90); igei származékok: *залармовати(ся)* (Чорі 2001–2006: II, 78), *злармовати(ся)* (Уо.: 195);

A *ларма* egy *-a* honosító képzővel felszerelt nőnemű fn. lett a ruszinban; máramarosi rusz. *ларма* (Бевка 2004: 81); *ларма* (Керча 2007: I, 466); kárp. ukr. нувј. *ларма* (Гоца 2000: 61); szlk. *lárma*, *larmo* (Newerkla 2004: 379; Majtán 1991–2008: II, 195); k-szlk. *l’arma* (Halaga 2002: I, 389). A m. *lárma* a TESz alapján ném. eredetű szó, legvalószínűbb forrásnak a bajorosztrákot említi. Jelentése: ‘riadó’ (1631) (Alarm); ‘zaj, zsvaj’ (1700) (Geräusch, Lärm); ‘háborgás, zendülés; patália, perpatvar’ (1750); vö. ném. *allerma*, *lerma* ‘riadó’, baj.-osztr. *lärm* ‘lárma’, ir. ném. *Lärm* ‘lárma, riadó; híresztelés, szóbeszéd’. A ‘riadó’ és feltehetőleg a ‘zaj, zsvaj’ jelentés is az átadó nyelvből származik, a ‘háborgás, zendülés; patália, perpatvar’ jelentés azonban a magyarban jöhetett létre a 2. jelentésből (TESz: II, 725). A német, ill. bajor-osztrák szavak forrása az ol. *all’arme* ‘riadó’ lehetett, melynek szó szerinti jelentése ‘a fegyverekhez, fegyverbe’. A m. szóvégi *a* hangzócsere révén került a baj.-osztr. *ə* helyére (ESz: 476); vö. ÉKSz: 820; SzófSz: 186; ÚMTSz: III, 739; Czuczor–Fogarasi 1862–1874; Ballagi 1866–1873: II, 156; Takáts 1903; Alexics 1912; Balassa 1940: II, 5; Bárczi 1963: 270; Horváth 1978: 128; Hadrovics 1985: 337; Gerstner 1998: 23; Abonyi 2003: 19, 2006: 421, 2008: 188.

рама < ném. *Rahmen* ‘keret’: Урізав скло и вставив го в раму (Чорі 2001–2006: I, 199); Зимов на вызоры, там де сходяться рамы, ліпили папірьові заклийкы, обы на задувало звонка (Чорі 2001–2006: II, 68); V окен-

nim *rami* – jej smijavca s’a tvar’. (Petrovaj 1993: 67); Гикой я образ *рама*, я сись рай Біда вчорашня кровльов ся спекла (Петровцій 1996: 41); Друтив я возірну *раму*, и туй дробными ступляями Входить вчорнений віками Ворон пышний, ги павич (Петровцій 1999: 95); Ганеле стояла пиля оболока, плечима оперта на *раму*, и нерушеливо впрямила ся очима... (Олбрахт 2001: 96);

A címszó *рама* ill. *рам* alakokban fordul elő; a *рама* főleg Kárpátalján van meg. A ném. *Rahmen*-ből alakult *-a* honosító képzővel; bács-szerémi rusz. *рам* (Горбач 1969: 322); lemko-rusz. *рам* (Слимак 1983: 606); k-szlk. rusz. *рам*; *рамовый*; *рамик/рамок*; *рамочок* (РЛ: 273); *рама* ‘keret, ráma, ránc [ruhán]’ (Csoprey 1883: 339); *рама* (Керча 2007: II, 255); ukr. *рама* (Грінченко 1907–1909: IV, 199); az or. *рама* vagy le. (*rama*) közvetítésű szó vagy közvetlenül a németből került be a nyelvbe (Преображенский 1959: II, 900; Фасмер 1986–1987: III, 440); szlk. *рам* (Newerkla 2004: 214; Majtán 1991–2008: V, 19); k-szlk. *рам*, *рамик* (Halaga 2002: II, 839). A TESz szerint a m. *ráma* szó jelentése: ‘keret, foglalat’ (1403); ‘szövő-kézimunkakeret’ (1506); ‘kínpad, kінzóeszköz; minta; sablon; színpadi jelenet’; baj.-osztr. eredetű szó; vö. kfném. *рам*, *раме* ‘állvány, kінpad, szövéshez, hímzéshez, csipkeveréshez használt keret’; úfném. *rahme*, baj.-osztr. *рам*, *рама*, ir. ném. *Rahmen* ‘szövéshez, kезimunkához való keret, ablak-, kép-, tükörkeret; különböző célokra szolgáló állvány; támasz’. A szb-hv. *рам*, *рама*, cseh *рам*, szlk. *рам*, le. *rama* ‘keret, ráma’ a németből valók. Egy- és kétszótagos (*рам*, *рама*) változatainak megfelelően kétszeres átvétellel került a németből a magyarba (TESz: III, 341); m. nyvj. *рама*, *рамо* (MTSz: 1818; ÚMTSz: IV, 666); vö. ÉKSz: 1144; ESz: 680; SzófSz: 252; Czuczor–Fogarasi 1862–1874; Ballagi 1866–1873: II, 461; Simonyi 1920; Balassa 1940: II, 163; Mollay 1982: 465, 1989: 239; Hadrovics 1985: 431.

фара < ném. *Pfarre* ‘plébánia, parókia’: На попівській садибі – на *фари* Я увидів красиву жону (Петровцій 1993: 108); ..., у селі стояла дуже красна *фара*, а дістали до неї шумного фараря (Плішкова 1996: 84); Прийдеш дому, запаль *фару*, жеби *фара* згоріла; тобі хиба не буде, бо то *фара* валальська; люди *фару* збудууть, а повіш, жи й тота книжка згоріла, що-сь із неї правду повідав (Гнатюк 2001: 113); Пуд зерносклад колхоз изпользовав *фару*, забравши уд попа (Чорі 2001–2006: II,

189); У колишнїв *фари* при Совітах находився сільський медпункт (Чорі 2001–2006: III, 118);

A *фара* -a adaptációs suffixummal ellátott nőnemű főnévként került át a ruszinba; az ukrán és a szlovák is közvetíthette; lemkó-rusz. *фара* (Слимак 1983: 607); bács-szerémi rusz. *фара* (Горбач 1969: 323; Сопка 1976: 30); k-szlk. rusz. *фара*; *фарьський* (ПЛ: 324); *фара* ‘plébánia’ (Csopey 1883: 414); *фара* (Керча 2007: II, 526); ukr. *фара* (Грінченко 1907–1909: IV, 375; ССУМ: II, 498); szlk. *fara* (Newerkla 2004: 170; Majtán 1991–2008: I, 350); k-szlk. *fara* (Halaga 2002: I, 246); m. *fára*: 1. ‘keresztyén hívek gyülekezete, egyházközség, mely egy lelkész vezetése alatt áll’; 2. ‘lelkési hivataltól járó jövedelem, földbirtok, mely az egyházközség lelkési hivatalához tartozik’; 3. ‘lelkési lak’ (Ballagi 1866–1873: I, 350); m. nyvj. *fáré* ‘plébánia’ (MTSz: 545); vö. Balassa 1940: I, 198.

шингла < ném. *Schindel* ‘zszindely’: Зорвана из хлювчати вихром *шингла* упала далеко уд стріхы (Чорі 2001–2006: II, 196); Вихор нахлиповав надорванов *шинглов*, што ледвы держалася на енному клинцьови (Чорі 2001–2006: III, 221);

A *шингла* nőnemű (-a adaptációs suffixummal) és hímnemű alakban egyaránt beilleszkedett a ruszinba; k-szlk. rusz. *шындель/шынля*; *шындлєвий/шынлєвий* (ПЛ: 340); *шингла* ‘zszindely’ (Csopey 1883: 432); *шингла* (Керча 2007: II, 585); ukr. *шинтель* (Грінченко 1907–1909: IV, 495); szlk. *šindel*, *šindel* (Newerkla 2004: 304), *šindel*, *šengl’a* (Majtán 1991–2008: V, 623); k-szlk. *šingl’a* (Halaga 2002: II, 1012). A TESz alapján a m. *zszindely* (1371?) jelentése: ‘tetőfedésre használt hosszú, keskeny falemez’ (1405 k.); ‘tetőcserep’ (1590). Ném. eredetű szó; vö. kfném. *schindel*, ném. *Schindel* (‘zszindely, tetőfedésre használt hosszú, keskeny deszka; tetőcserep’); vö. még baj.-osztr. *šindl*, szász *šendəl*, szlovákiai ném. *šendl* ‘zszindely’. Ez a k.lat. *scindula* ‘zszindely’ főnévnek a lat. *scandula* ‘ua’ alakváltozatának átvétele. A magyarba hazai német házépítő mesterek révén, szakszóként került. A kfném. *sch* > m. *s* ~ *zs* ~ *z* megfelelésre vö. *zsák*, *zsákmány*, *zsellér* stb. A magyarban régóta adatolt *i* ~ *ě* váltakozás német alapon is magyarázható, de nyelvünkben is kialakulhatott. A szóvégi *ly* palatalizáció eredménye; vö. *persely*, *tarsoly*. A szb.-hv. *šindra*, *šindol*, cseh *šindel*, szlk. *šindel*, le. *szyndel* ‘zszindely’ szintén a németből való (TESz: III, 1220); m. nyvj.

séndő, sëndü, sindê, sindël, sindely, sindli, sindő, sindöl, singely, sündöl, zsendej, zsendely, zsendéj, zsendüő (MTSz: 2644); vö. ÉKSz: 1541; ESz: 939; SzófSz: 347; Czuczor–Fogarasi 1862–1874; Ballagi 1866–1873: II, 519, 773; Balassa 1940: II, 391; Hadrovics 1985: 474.

2. Melléknevek

фалошний/фалешный, фалшивый < ném. *falsch* ‘hamis; nem igazi’: Daj bože šťast’a! – počuv vin *oblesnofalošnŷj* holos Pavla i, any ne všimnuvšŷ s’a na pryvytan’a brata, robyv svoje (Petrovaj 1993: 78); Ко хоть мало ся розуміє до співу, сміє ся до пукнутя, хоть Благый не співат *фалшиво* (Kercsa 2001: 175); И тот восторг не быв *фалшивый* (Олбрахт 2001: 76); У бандиту конфісковали 15 АК, дві зенітні установки, пять куфру *фалшивых* гривню, ... (Керча 1997: 10); 3 неширого ока Не выдавиш I *фалшиву* слызу (Федынышынець 2001: 86); Здер из нього ту *фальшиву* маску, котров прикрывався (Чорі 2001–2006: II, 248); *фальшованя* (Чорі 2001–2006: III, 261); Земля дана на поспас гаслам, в горячум шалі слов *фальшивых* пророкув ... (Затлоукал 2002: 10);

A címszó többnyire rövid és teljes alakban is megvan az átvevő nyelvekben; a *фалошний/фалешный* inkább a szlovákiai ruszinban, valószínűleg szlovák hatásra honosodott meg ebben a formában; a *фалшивый* ukrán hatásra vall; bács-szerémi rusz. *фали* (Сопка 1976: 30); k-szl. rusz. *фалошний/фалешный; фалшывый* (РЛ: 324); *фалшивый* ‘hamis, ál, csalárd’ (Сороєу 1883: 414); *фалошний, фалшивый* (Керча 2007: II, 525); ukr. *фальш, фальшивий* (Грінченко 1907–1909: IV, 374); régi ukr. *фалишованыи, фальшеванный, фалшовыйи* (ССУМ: II, 497); kárp. ukr. *пувј. фальшивий* (Гоца 2000: 63); or. *фальшивый, бог. фальшивыйи; фальшь* (Фасмер 1986–1987: IV, 184); szlk. *faleš, faloš, falošnŷj, falš* (Newerkla 2004: 170); k-szl. *faleš* (Halaga 2002: I, 246), *falšovanyŷj, falšivŷj* (Majtán 1991–2008: I, 349). A TESz szerint a m. *fals* (1878) ‘hamis; nem igazi’ ném. eredetű; vö. kfném. *valsch*, ir. ném. *falsch* ‘hamis; nem igazi’; szász *faltš*, baj.-osztr. *foťš, fqtš* ‘ua’. Végső forrása a lat. *falsus* ‘hamis’. A németbe a franciából került: ófr. *fals > *faus* ‘hamis’, ir. fr. *faux, fausse* ‘ua’. A szb-hv. *falš*, cseh *faleš* ‘hamisság, hazugság’, szlk. *faloš*, le. *falsz* ‘hazugság, kitalálás; hamis hang’, or. *фальшь* ‘képmutatás, csalás; hamis ének vagy játék’ közvetlenül vagy közvetve szintén a németből származik. A cs végű magyar alakváltozatok esetleg külön átvétel eredményei, de keletkezettek a magyarban is *s* > *cs* affri-

kálódással (farcis, fars). A bizalmas társalgási nyelv, nyelvjárások szava (TESz: I, 836); m. nyvj. *falcs, farcs* (MTSz: 537), *fálcs* (ÚMTSz: II, 266); vö. ÉKSz: 355; Berczik 1910; Bárczi 1963: 351; Bárczi–Benkő–Berrár 1967: 292; Hadrovics 1985: 221; P. Kovács 1988.

файный/файний < ném. *fein* 'finom; kitűnő, igen jó': Желізопрокатчик тяжко робив, айбо мав и *файну* платню (Чорі 2001–2006: II, 19); Кырница мала *файный* наток воды (Чорі 2001–2006: III, 216); Včera večur diznav jem s'a od Miž'a Pirka, že kolo Čornoho jaru sut' dvi dost' *fajnū* korpū sina, – obernuv s'a ku bratovi Pavel (Petrovaj 1993: 88); Лютрийо моя *файна*, нич веце не хочу, лем ши начас зазрак дай (Сухый 1994: 45); Є слова прости, а є и горді, *Файні*, гибы янгел змальовав! ... (Петровцій 1999: 24); Было то такой сухенькой, *файной*, місто трісок (Мальцовська 1998: 48); ..., она стала учительков, а значит буде дуствати и *файну* платню за науку (Kercsa 2001: 57); Зобрав ся, тай из цілого села нагромадив *файну* велику фалку псув, ож и вун принесе у дар королю (Керча 2001: 45); ..., мамка хапом взяла на ся *файну* сукню, вергла на ся кабат, хопила Ганелу за руку: ... (Олбрахт 2001: 47); Ты сам єдного дня на бывало *файному* лици твої жоны увидиш тїнь бідности (Петровцій 2004: 29); Милых ўчок два озерця што *майфайными* здавуться ... (Чорі 2002: 7); *Файна* дівка арсаком Шийталує з молочарні з молоком! (Петровцій 1993: 6); *Файні* в мене чїжмы, *файный* и клѣбан (Петровцій 1996: 5); Додаме пувпогара вермута и пувпогара *файного* віскі (можеме ся зайти ай из погаром *файної* сливянки) (Керча 1997: 28); ..., Обы з того вийшов Давный *файный* товкан (Федынышынець 2001: 9); *Файным* морозом, А й іщи *файнішим* снігопадом, ... (Федынышынець 2002: 10); Є там чоловік із жонов, а дуже *файна* жона і двое діти; ... (Гнатюк 2001: 75); származékai: *файновати* (Петровцій 1999: 8), *файнота* (Петровцій 1999: 74, 88);

A címszó számos nyelvbe átkerült, többnyire a melléknévre jellemző *-ый/-ий* honosító képzővel; máramarosi rusz. *файний* (Бевка 2004: 131); k-szlk. rusz. *файный; файненькый* (РЛ: 324); *файн, файный* (Керча 2007: II, 524); ukr. *файний* (Грінченко 1907–1909: IV, 374); le. ukr. nyvj. *файний* (Лесів 1997: 424); kágr. ukr. nyvj. *файний* (Гоца 2000: 63; Гвоздяк 2002: 239); szlk. *fajn, fajnový, fajný* (Newerkla 2004: 432; Majtán 1991–2008: I, 348); k-szlk. *fajny-prefajny* (Halaga 2002: I, 245). Mollay szerint a m. szó

jelentése: ‘kiváló; finom, fein’ (1620); korai úfném. eredetű; vö. korai úfném. *fein* ‘finom’ (Mollay 1982: 255); m. nyvj. *fain, faín, fáin, fâjin, fâjín, fajn, fejin* (ÚMTSz: II, 253), *fâjn, fâjing, fâjint, fâjiny* ‘finom, pompás’; *fâjnos, fâjntétomos, fâjintétomos* (MTSz: 532); vö. ÉKSz: 351; ESz: 196; Kulcsár 1908; Balassa 1940: I, 195; Bárczi–Benkő–Berrár 1967: 292; P. Kovács 1988; Mollay 1989: 245; Gerstner 1998: 14; Abonyi 2001: 8.

3. Igék

бештеловати < ném. *bestellen* ‘megrendel, elintéz’: Запросив дүвку у вендиглүв на вечерю и пүшов *бештеловати* (Чорі 2001–2006: I, 28); *Забештеловав* собі луксуш на три дны (Чорі 2001–2006: II, 29); – Брате, ти на сестрине весілля Гудаків замов – *забештелуї* – ... (Петровцій 1993: 37); Ни *забештелуєш*, ни закарандачиш Тої цяткы луфту, вбысь туй ни вчадів (Петровцій 1996: 113); mn-i származéka: *забештелованый* (Чорі 2001–2006: II, 29);

A *бештеловати* a ném. *bestellen* ige töve + adaptációs *-овати* képzővel képzett igealak; bács-szerémi rusz. *бештеловац* (Сопка 1976: 27); k-szlk. rusz. *бештелёвати* (ПЛ: 18); *бештеловати* (Керча 2007: I, 76); kárp. ukr. nyvj. *бештельовати* (Гоца 2000: 61); m. nyvj. (meg)*bestellál* (ÚMTSz: III, 1039); vö. Abonyi 2003: 19, 2007: 376.

бігльовати/бігльовати < ném. *bügeln* ‘vasal’: Не пүшла спати, бо мала щи много *бігльовати* (Чорі 2001–2006: I, 30); Сорочки товды ся добре *бігльовали*, коли были звогчені, збрызгані водов (Чорі 2001–2006: II, 172); Приступала *бігльовати* измоченоє побрызгованьом платя (Уо.: 262); Зобрала из шпаргы насохнутое платя й занесла до хыжі *бігльовати* (Чорі 2001–2006: III, 210);

A címszó a ném. *bügeln* igéből az *-овати* honosító képzővel képzett igealak; k-szlk. rusz. *бігльовати* (ПЛ: 18); *бігльовати* ‘vasalni, (ruhát) téglázni’ (Hodinka 1991: 8); *бігльовати* (Керча 2007: I, 78); kárp. ukr. nyvj. *бігльовати* (Гоца 2000: 62); k-szlk. *bigl'ovac* (Halaga 2002: I, 132).

фасовати < ném. *fassen* ‘megfog, elfog; felvesz’: Была команда, вбы *выфасовати* консервы усім воякам поруно (Чорі 2001–2006: I, 154); Дала лекварю згуснути й *розфасовала* по довжанках (Чорі 2001–2006: II,

179); Накыслое в корыті кісто газдыня *фасовала* по сакастовах, обы ши мало накысалося перед посадков у піч (Чорі 2001–2006: III, 181); *Розфасовувуть* газдыні лекварь по довжанках (Чорі 2002: 5); *Вифасували* му вудтам сорочку, гачі й єдну кікљу (Гнатюк 2001: 185);

A *фасовати* számos nyelvbe bekerült, jellemzően *-овати* adaptációs suffixummal; bács-szerémi rusz. *фасовац* (Сопка 1976: 30); lemkbó-rusz. *фасувати* (Слимак 1983: 607, 608); máramarosi rusz. *фасовати* (Бевка 2004: 132); k-szlк. rusz. *фасовати*; *фасованный* (ПЛ: 325); *фасовати* ‘kapni’ (Hodinka 1991: 425); *фасовати* ‘kikapni, kivenni’ (Csopey 1883: 415); *фасовати* (Керча 2007: II, 527); szлк. *fasovat*’ (Newerkla 2004: 263, 264; Majtán 1991–2008: I, 351); k-szlк. *fasovac* (Halaga 2002: I, 247). A TESz szerint a m. *faszol* jelentése: ‘<főleg kincstári ruházatot, élelmiszert> vételez’ (1789); ‘lakol, bűnhődik’ (1877); ‘(meg)fog’ (1900); ném. eredetű szó; vö. ném. *fassen* ‘megfog, elfog; vételez, felvesz’; stb. A németben a ném. *Faß* ‘hordó’ előzményéből képződött; tulajdonképpen jelentése ‘hordóba rak, tesz’ és ‘<hordó> magába foglal’. A szb.-hv. *fasovati* ‘vételez’, cseh *fasovat* ‘<ruhát> szegélyez’, szлк. *fasovat*’ ‘vételez; verést kap’, le. *fasovac* ‘vételez; <gyógyszert> adagolva oszt szét’, or. *фасовать* ‘csomagol <árut>’ közvetlenül vagy közvetve szintén a németből származik. A magyarba többszörös átvétellel került, főleg az ausztriai német katonai nyelvből. A ‘lakol, bűnhődik’ jelentés jöhetett a németből, de a magyarban is kifejlődhetett a *botot*, *verést faszol*-féle szókapcsolatok alapján. Elavulóban lévő szó (TESz: I, 851); m. nyvj. *faszoll*, *faszul*, *faszóni*, *faszól*, *fasszul* (ÚMTSz: II, 290), *faszol* ‘kap (vmi járandóságot)’ – kaszárnyai szó (MTSz: 551); vö. ÉKSz: 359; SzófSz: 73; Verő 1921; Balassa 1940: I, 200; Bárczi 1963: 317; P. Kovács 1988; Mollay 1989: 249; Gerstner 1998: 15; Abonyi 2008: 189.

цурік (г)нути(ся) < ném. *zurücken* ‘oda-, közelebb tol; közeledik’: *Цурік-нули ся* (Олбрахт 2001: 120); *Прийде д дірі, кунь са надудив; почав кунь цурукати назад* (Гнатюк 2001: 236); *Прийшов кунь д дірі, цурук-нувса назад* (Уо.: 237); *Коні чогось спудилися и цурітнулися навспак* (Чорі 2001–2006: III, 158);

A szó *-нути* és *-ати* igei adaptációs suffixumokkal illeszkedett be a ruszinba; bács-szerémi rusz. *цурукац ше* (Горбач 1969: 323); k-szlк. rusz. *цуру-*

тнути (РЛ: 335); *цурікати, цурікнути* (Жерча 2007: II, 561); k-szlк. *curikovac* (Halaga 2002: I, 176); m. *curukkol* ‘visszafelé megy, hátrál’ (Balassa 1940: I, 102); m. nyvj. *crukkolni, crukkoll, cruukul, curikkó, curikkol, curikkul, curikónyi, szrukkol, trukkol* (ÚMTSz: I, 730), *curukkoltat* ‘hátráltat (pl. lovat)’ (MTSz: 251); vö. ÉKSz: 181; P. Kovács 1988.

шлайфовати < нѐм. *schleifen* ‘köszörül, élesít, fen, csiszol’: – A címszó többnyire *-овати* igei honosító képzővel jött létre; lemкó-rusz. *шляйфувати* (Слимак 1983: 607); *шлайфовати* ‘köszörülni’ (Hodinka 1991: 433); *шлайфовати* ‘ua’ (Сорей 1883: 433); *шлайфовати* (Жерча 2007: II, 589); k-szlк. rusz. *шлайфовати; шлайфованный* (РЛ: 341); szлк. *šl’ajfovati* (Newerkla 2004: 305; Majtán 1991–2008: V, 643); m. nyvj. *sláifol, sláiful* (ÚMTSz: IV, 914).

шпаціровати(ся) < нѐм. *spazieren* ‘sétál, sétálgat’: Ona i spravid̄y ne dala za v̄š̄ytk̄y tot̄y dn’i any kus pokoju nevistam, cil̄yma dn’amy *špacirovala* s’ a po v̄š̄ytk̄ych zakut’ach, hl’adavči furt daku novu robotu, a dakoly i sama ne mohla b̄y povisty, že što (Petrovaj 1993: 198); Царський син виняв шваблик, запалив смолу, іздолу по чіжмах поцяпкав смолов, увошов назад до корчми, почав *шпаціривати* по хижи, по корчмі, та усягди ставав, де відів гроші (Гнатюк 2001: 163); По-модному ся накокошив и згорда *шпаціровав* помежи кури (Чорі 2001–2006: III, 182);

A címszó az *-овати* honosító suffixummal került be más nyelvekbe; bács-szerémi rusz. *шпацірац* (Сопка 1976: 31); k-szlк. rusz. *шпаціровати(ся)* (РЛ: 341); *шпаціровати* (Жерча 2007: II, 592); ukr. *шпацірувати* (Грінченко 1907–1909: IV, 509); kárp. ukr. nyvj. *шпаціровати* (Гоца 2000: 63); szлк. *špacírovati* (Newerkla 2004: 64; 500; Majtán 1991–2008: V, 652); k-szlк. *špacirovac* (Halaga 2002: II, 1019); m. nyvj. *spacéroz, pacéroz* (MTSz: 1994), *spacírol, pacérol; spacíroz, pacíroz* (ÚMTSz: IV, 944); vö. P. Kovács 1988; Gerstner 1998: 41.

RUSZIN NYELVŰ FORRÁSOK

Kercsa, I. 2001, *Утцюзнина*. Budapest.

Petrovaj, V. 1993, *Rusynu*. Pr'ášov.

Гиряк, М. (ред.) 1993, *Співанки Анни Мацібобової*. Пряшов.

Гнатюк, В. 2001, *Казка Закарпаття*. Ужгород: Карпати.

Затлоукал, Я. 2002, *Земля, Европов зохабена*. Ужгород.

Керча, І. 2001, *Матяш, король Русинув*. Ужгород.

Керча, Т. 1997, *Бобалькы из попрём*. Ужгород.

Мальцовська, М. 1998, *Під русиньським небом*. Пряшів.

Олбрахт, И. 2001, *Смутні очі Анці Караджічової*. Ужгород.

Петровцій, І. 1993, *Діалектарій...* Ужгород.

Петровцій, І. 1996, *Наші співанки*. Ужгород.

Петровцій, І. 1999, *Наші и нинаші співанки*. Осій–Ужгород.

Петровцій, И. 2004, *Послідні співанки*. Ужгород.

Плішкова, А. (ред.) 1996, *Муза спід Карпат*. Пряшів.

Сухий, Ш. 1994, *Русиньський співник*. Пряшов.

Федынышынець, В. 2001, *Рутенійо моя...* Ужгород.

Федынышынець, В. 2002, *Аванте, Авангарде!* Ужгород.

Чорі, Ю. 2001–2006, *Словарь русинського языка I–IV*. Ужгород.

Чорі, Ю. 2002, *И днись голя й завтра голя*. Мукачево.

IRODALOM

Abonyi, A. 2001, Немецкие языковые элементы в романе Василия Петрова «Русины». *Studia Russica* XIX. Budapest, 6–12.

Abonyi, A. 2003, Лексические германизмы в карпаторусинском литературном языке: на основе произведений И. Петровция и И. Керчи. *Studia Russica* XX. Budapest, 17–23.

Abonyi, A. 2006, Lexikai germanizmusok a máramarosi ruszin nyelvjárásokban. In: Mártonfi, A. – Papp, K. – Slíz, M. (szerk.), *101 írás Pusztai Ferenc tiszteletére*. Budapest: Argumentum Kiadó, 419–424.

Abonyi, A. 2007, Лексичні германізми у Словарі русинського языка Юрія Чорія. В кн.: *Збірник наукових статей. Матеріали VI Міжнародного конгресу україністів. Книга 5: Мовознавство*. Київ–Донецьк, 373–382.

Abonyi, A. 2008, Лексичні германізми у мараморських русинських говорах: за діалектним словником Олекси Бевки. В кн.: Moser, M. – Zoltán, A. (Hrsg.), *Die Ukrainer (Ruthenen, Russinen) in Österreich-Ungarn und ihr Sprach- und Kulturleben im Blickfeld von Wien und Budapest*. Wien–Budapest, 185–193.

Alexics, Gy. 1912, *Lárma. Magyar Nyelvőr* № 41, 424–425.

Balassa, J. 1940, *A magyar nyelv szótára I–II*. Budapest: Grill Károly Könyvkiadó Vállalata.

- Ballagi, M. 1866–1873, *A magyar nyelv teljes szótára I–II*. Pest.
- Bálint, S. 1970, A szegedi népnyelv jövevényszavai. *Magyar Nyelvőr* № 94, 345–347.
- Bárczi, G. 1963, *A magyar nyelv életrajza*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Bárczi, G. – Benkő, L. – Berrár, J. 1967, *A magyar nyelv története*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Berczik, Á. 1910, A magyar szókincs pusztulása. *Magyar Nyelv* № 6, 97–105.
- Czuczor, G. – Fogarasi, J. 1862–1874, *A magyar nyelv szótára I–VI*. Budapest. (Elektronikus változat.)
- Csopey, L. 1883, *Rutén-magyar szótár / Русько-мадярский словарь*. Budapest.
- ESz – Zaicz, G. (főszerk.) 2006, *Etimológiai szótár: Magyar szavak és toldalékok eredete*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- ÉKSz – Juhász, J. – Szőke, I. – O. Nagy, G. 1978, *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Gerstner, K. 1998, *A német vonatkozású elemek újabb etimológiai szótárainkban*. (Nyelvtudományi Értekezések 145.) Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Giesswein, S. 1901, Adalékok német jövevényszavainkhoz. *Magyar Nyelvőr* № 30, 468–470.
- Gombkötő, A. 1908, Meghonosodott német szavak a szegedi tájszólásban. *Magyar Nyelvőr* № 37, 363–364.
- Hadrovics, L. 1985, *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*. Budapest.
- Halaga, O. R. (zred.) 2002, *Východoslovenský slovník I–II*. Košice–Prešov: Universum.
- Hodinka, A. 1991, *Ruszin–Magyar Igetár*. Reprint: Udvari, I. szerk., Nyíregyháza: Görögkatolikus Hittudományi Főiskola.
- Horváth, M. 1978, *Német elemek a 17. század magyar nyelvében*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- P. Kovács, I. 1988, Német jövevényszavak a hosszúperesztegi nyelvjárásban. *Magyar Nyelvőr* № 112, 80–86.
- Kulcsár, Gy. 1908, Az idegen szavak átvételéről. *Magyar Nyelvőr* № 37, 145–149.
- Majtán, M. (ved. red.) 1991–2008, *Historický slovník slovenskéhoho jazyka I–VII*. Bratislava: Veda.
- MNy. – *Magyar Nyelv*. Budapest, 1. (1905)–
- Mollay, K. 1982, *Német–magyar nyelvi érintkezések a 16. század végéig*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Mollay, K. 1989, A német–magyar nyelvi érintkezések. In: Balázs, J. (szerk.), *Nyelvünk a Duna-tájon*. Budapest, Tankönyvkiadó Vállalat, 231–290.
- MTSz – Szinnyei, J. 1893–1901, *Magyar tájszótár I–II*. Budapest: Hornyánszky Viktor kiadása.
- Newerkla, S. M. 2004, *Sprachkontakte Deutsch–Tschechisch–Slowakisch. Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Tschechischen und Slowakischen: historische Entwicklung, Beleglage, bisherige und neue Deutungen*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Nyr. – *Magyar Nyelvőr*. Pest, [később Budapest], 1. (1872)–
- Simonyi, Zs. 1920, A magyar–német nyelvviszony. *Magyar Nyelvőr* № 49, 97–102.

- SzófSz – Bárczi, G. 1941, *Magyar szövejtő szótár*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Takáts, S. 1903, Magyar hadi nyelv. *Magyar Nyelvőr* № 32, 426–430.
- TESz – Benkő, L. (főszerk.) 1967–1976, *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–III*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- ÚMTSz – B. Lőrinczy, É. – Hosszú, F. 1979–2002, *Új magyar tájszótár I–IV*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Verő, L. 1921, A magyar katonanyelv jövevényszavai. *Magyar Nyelvőr* № 50, 135–139.
- Бевка, О. 2004, *Словник-пам'ятник: Діалектний словник села Поляни Марамороського комітату*. Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke.
- Гвоздяк, О. 2002, Морфологічна адаптація німецьких запозичень в українських говірках Закарпаття. В кн.: *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства, вип. 5*. (Матеріали Міжнародної наукової конференції «Українська література в загальноєвропейському контексті». Ужгород, 16–17 жовтня 2001.) Ужгород, 236–239.
- Горбач, О. 1969, Лексика говірки бачвансько-срімських українців. В кн.: *Науковий збірник музею української культури в Свиднику 3*. Свидник, 320–324.
- Гоца, Е. 2000, Особливості функціонування лексем німецького походження в українських говірках закарпаття. В кн.: *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: Збірник наукових праць*. Ужгород, 59–65.
- Грінченко, Б. (ред.) 1907–1909, *Словарь української мови I–IV*. Київ: Наукова думка.
- Дерке, М. 2004, Німецькі запозичення назв одягу в угорських говорах Закарпаття. В кн.: *Науковий вісник Ужгородського університету*. Ужгород, 31–36.
- ЕСУМ – Мельничук, О.С. (гол. ред.) 1982–2008, *Етимологічний словник української мови I–VI*. Київ: Наукова думка.
- Керча, И. 2007, *Русинско-русский словарь I–II. / Словник русинсько-руський I–II*. Ужгород: ПолиПринт.
- Лесів, М. 1997, *Українські говірки у Польщі*. Варшава: Український архів.
- Преображенский, Г.А. 1959, *Этимологический словарь русского языка I–II*. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей.
- РЛ – Ябур, В. – Плїшкова, А. – Копорова, К. 2007, *Русинська лексика на основі змін у правилах русинського языка: Правописний і граматичний словник*. Пряшів: Русин і Народны новинки.
- Слимак, В. 1983, Германізми в словниковому складі лемківського українського діалекту околиці Бардієва. В кн.: *Науковий збірник музею української культури в Свиднику II*. Свидник–Пряшів, 603–609.
- Сопка, Д. 1976, Варваризми німецького походження у нашим языку. *Творчосц III/2*. Нови Сад, 25–32.
- ССУМ – Гринчишин, Д.Г. – Гумецька, Л.Л. – Керницький, І.М. (ред.) 1977–1978, *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. I–II*. Київ: Наукова думка.

Фасмер, М. 1986–1987, *Этимологический словарь русского языка I–IV*. Москва: Прогресс.

РЕЗЮМЕ

Лексичні германізми у виданнях, написаних русинською народною мовою

У доповіді представлені результати багаторічної дослідницької роботи про функціонування німецьких лексичних запозичень у виданнях, написаних русинською народною мовою. Метою нашого дослідження було виявлення та всебічне дослідження германізмів у творах сучасних русинських письменників та лексикографічних працях. В алфавітному порядку нами представлені лише найуживаніші приклади германізмів. Серед словникових статей знаходимо безпосередні, а також опосередковані лексичні запозичення з німецької мови. Деякі германізми адаптувалися до системи мови-реципієнта у незмінній формі, а деякі – за допомогою різних афіксів.